

Povijesni razvoj zdravstvenog turizma na primjeru izabranih europskih destinacija

Šerić, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2025

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:558530>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-04**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
PREDDIPLOMSKI INTERDISCIPLINARNI STUDIJ KULTURA I TURIZAM

MARIJA ŠERIĆ

POVIJESNI RAZVOJ ZDRAVSTVENOG TURIZMA NA PRIMJERU IZABRANIH
EUROPSKIH DESTINACIJA

Završni rad

Pula, 2025. godina

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
PREDDIPLOMSKI INTERDISCIPLINARNI STUDIJ KULTURA I TURIZAM

MARIJA ŠERIĆ

POVIJESNI RAZVOJ ZDRAVSTVENOG TURIZMA NA PRIMJERU IZABRANIH
EUROPSKIH DESTINACIJA

Završni rad

JMBAG: 0303101603

Status: Redovni

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Posebni oblici turizma

Mentor: izv. prof. dr. sc. Nataša Urošević

Pula, 2025. godina

Sadržaj

Uvod	1
1. Definiranje ključnih pojmova	2
1.1. Obilježja zdravstvenog turizma	2
1.2. Vrste zdravstvenog turizma	4
2. Značaj antičkih kupki u razvoju zdravstvenog turizma	5
2.1. Zdravstveni odmor	5
2.2. Kultura kupanja	6
2.3. Zdravstvena kultura u turizmu i utjecaj na društvo	9
3. Međunarodna lječilišta u kontekstu razvoja modernog turizma	10
3.1. Karlovy Vary	14
3.2. Vichy kao destinacija elitnog turizma	16
3.3. Baden-Baden	19
4. Zdravstveni turizam u Jugoistočnoj Europi	21
4.1. Prirodni resursi regije	21
4.2. SWOT analiza razvoja zdravstvenog turizma u regiji	22
4.3. Povijest mediteranskih lječilišta	24
5. Zdravstveni turizam u Hrvatskoj	25
5.1. SWOT analiza	26
5.2. Prilike za razvoj kontinentalnih i mediteranskih destinacija	27
5.3. Stavovi korisnika usluga zdravstvenog turizma u Hrvatskoj	29
6. Trendovi i razvoj održivog turizma	31
6.1. Strategija razvoja	31
6.2. Ključni turistički proizvodi	31
6.3. Globalni trendovi	33
Zaključak	35
Literatura	36
Popis slika i tablica	39

Uvod

Zdravstveni turizam ima duboke povijesne korijene koji sežu u doba antike, a njegova evolucija značajno je oblikovala moderne prakse i potrebe društva. Početci razvoja zdravstvenog turizma vezani su uz rimske kupke koje su služile kao centri terapijskog i društvenog života. Rad istražuje obilježja i vrste najstarijeg oblika turizma, bazirajući se na povijesni razvoj u prestižnim europskim destinacijama poput Češke, Francuske i Njemačke. Također, rad obuhvaća razvoj zdravstvenog turizma u regiji Jugoistočne Europe i povijest mediteranskih lječilišta.

Rad bi se mogao podijeliti u dva dijela – prva tri poglavlja bave se povijesnim razvojem turizma i prestižnih europskih spa destinacija, dok je drugi dio rada posvećen našoj regiji i lječilištima u Hrvatskoj. Rad završava poglavljem o trendovima u kojem primjenjujem strategiju razvoja zdravstvenog turizma do 2030. godine, čime se otvara perspektiva za daljnja razmatranja teme i buduća istraživanja.

Svoju svrhu rad ispunjava pružanjem razumijevanja kako povijesni razvoj zdravstvenog turizma oblikuje suvremene turističke potrebe.

Ciljevi rada su: definirati ključne pojmove i navesti vrste zdravstvenog turizma, analizirati povijesni razvoj zdravstvenog turizma s naglaskom na odabrane europske destinacije, istražiti utjecaj globalnih trendova sukladno novim potrebama potrošača, te evaluirati konkurentske prednosti Hrvatske u kontekstu europskog i globalnog tržišta zdravstvenog turizma.

Metodologija rada bazira se na analizi stručnih pojmova, deskripciji, kompilaciji i induktivnoj metodi istraživanja.

1. Definiranje ključnih pojmova

Erik Cohen postavlja zanimljivu tezu o kojoj će se diskutirati u ovom poglavlju: „*Teško je zamisliti veću suprotnost od one koja postoji između dva područja života kao što su turizam i liječenje.*“¹

Turizam se tradicionalno povezuje s uživanjem, opuštanjem, istraživanjem i zabavom, s ciljem bijega od svakodnevnih obaveza i stresa. S druge strane, liječenje se vezuje uz ozbiljnost, oporavak od bolesti ili ozljeda, te potrebu za medicinskom intervencijom i terapijom. Dok turizam sugerira mobilnost, slobodno vrijeme i dobrovoljan izbor, liječenje implicira bolest, nužnost i ponekad prisilu. Zbog toga pojedini autori smatraju da putovanje radi liječenja ne može biti turističko.

Međutim, u suvremenom kontekstu zdravstvenog turizma, ova se razlika smanjuje. Zdravstveni turizam kombinira aspekte oba područja, omogućujući ljudima da poboljšaju svoje zdravlje i dobrobit kroz putovanja, što uključuje preventivne, rehabilitacijske ili opuštajuće tretmane u ugodnim destinacijama.

Ovi pojmovi zajedno ipak ostvaruju puni smisao u formi zdravstvenog turizma koji se definira kao „*privremena promjena stalnog boravka ljudi i odlazak u povoljno klimatsko ili kupališno mjesto radi zdravstvene preventive, kurative i rehabilitacije.*“² Ministarstvo zdravstva u Hrvatskoj navodi da su glavni razlozi povećane potražnje za zdravstveno-turističkim uslugama briga i svijest ljudi o zdravlju, povećanje slobodnog vremena i dohotka stanovništva, ali i promjene u načinu rada i vrlo užurban i stresan način života³.

1.1. Obilježja zdravstvenog turizma

Zdravstveni turizam razvio se iz rimskih termi, odnosno tradicije kupanja koja će se detaljnije opisati u drugom poglavlju rada.

Od samih početaka, terme su imale dvojnu funkciju - zdravstvenu i turističku. Posjećivali su ih ne samo bolesni već i oni koji su tražili zabavu i društveni život.

¹Cohen E. (2004.), *Contemporary Tourism: Diversity and change*. Oxford. U: Rabotić, B. *Selektivni oblici turizma*, Visoka turistička škola strukovnih studija, Čigoja, 2013. str. 96.

² Vukonić, B. i Čavlek, N. (2001): *Rječnik turizma*, Masmedia, Zagreb, str. 76.

³ Ministarstvo zdravstva, Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020., Narodne novine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2012_10_116_2519.html

Putovanja Grand Toura i pojava prvih primorskih destinacija označavaju začetke fenomena koji danas poznajemo kao turizam⁴.

Danas se putovanja u okviru zdravstvenog turizma organiziraju s ciljem održavanja, stabilizacije i obnavljanja fizičkog i mentalnog zdravlja korištenjem prirodnih ljekovitih resursa, medicinskih usluga te sportsko-rekreativnih i wellness sadržaja izvan mjesta stalnog boravka. Glavni cilj 'novog' zdravstvenog turizma je produljeno očuvanje zdravlja i unaprjeđenje trenutnog zdravstvenog stanja, pri čemu wellness doprinosi kvaliteti života pojedinca integriranjem njegovih mentalnih, emocionalnih, fizičkih i duhovnih aspekata.

Autor navodi najpoznatije banjske centre u pojedinim europskim destinacijama:

- Njemačka: Baden-Baden
- Italija: Abano, Montecatini, Rimini Terme, Siena
- Francuska: Vichy, Evian, Divonnes-les-Bains
- Švicarska: Drei Könige am Rhein, Luzern
- Austrija: Loipersdorf, Park Terme, Burgenland
- Češka: Karlovy Vary, Mariánské Lázně
- Mađarska: Balaton-Heviz, Zalakaros, Siófok
- Slovenija: Čatež, Rogaška Slatina, Radenci, Maribor, Laško, Podčetrtek, Zreče
- Rumunjska: Băile Felix, Herculane, Sovata⁵

Pojam wellness proizašao je iz kombinacije engleskih riječi "well-being" (blagostanje) i "fitness" (sposobnost). U literaturi se navodi da je američki farmaceut Halber Dunn još 1959. godine počeo razvijati koncept i filozofiju wellnessa, definirajući ga kao specifično stanje zdravlja koje uključuje sveobuhvatan osjećaj blagostanja, pri čemu se čovjek promatra kao cjelina tijela, duše i uma. Koncept wellnessa razvijen je iz niza terapijskih praksi, poput hidroterapije, talasoterapije i balneoterapije, pri čemu se balneoterapija odnosi na liječenje pomoću mineralnih voda i ljekovitog blata. Talasoterapija, izvedena iz grčke riječi *thalassa* koja znači more, označava terapiju

⁴ Rabotić, B. *Selektivni oblici turizma*, Visoka turistička škola strukovnih studija, Čigoja, 2013. str. 102

⁵ Isto, 103.

toplom morskom vodom u područjima s blagom klimom, obično u specijaliziranim ustanovama. Njeni počeci se povezuju s atlantskom obalom Francuske⁶. Temeljni elementi wellnesa uključuju upotrebu prirodnih agenasa kao što su voda, more, zrak, sunce i aromatično bilje, zatim tjelovježbu, antistres programe, zdravstvene terapije i kozmetičke tretmane.

Oslanjajući se na promjene životnog stila, a ne samo na liječenje bolesti, wellness potiče prevenciju, poboljšanje psihofizičke kondicije te njegu ljepote uporabom prirodnih agenasa, tjelovježbe i antistres programa. Ovaj pristup postaje sve relevantniji u zdravstvenom turizmu, odgovarajući na rastuće potrebe modernih potrošača koji traže holistička rješenja za očuvanje zdravlja, regeneraciju i opuštanje.

1.2. Vrste zdravstvenog turizma

U drugom poglavlju ovog rada saznat ćemo kako je zdravstveni turizam jedan od najstarijih oblika turizma, a u posljednjem desetljeću globalno je prepoznat kao oblik najbrže rastućih trendova turističkih putovanja.

Ministarstvo zdravstva navodi tri vrste zdravstvenog turizma:

- medicinski turizam - odvija se u medicinskim ordinacijama, klinikama/poliklinikama i specijalnim bolnicama
- wellness turizam - odvija se pretežito u hotelima i lječilištima
- i lječilišni turizam - odvija se u lječilištima i specijalnim bolnicama.⁷

Iako su sve tri vrste različite, ipak se u nekim aspektima preklapaju. Medicinski je turizam povezan s izlječenjem bolesti, wellness turizam promiče osobnu dobrobit, dok je lječilišni turizam pozicioniran između, s ciljem sprječavanja bolesti i željom da se održi zdravlje. Wellness i lječilišni turizam također su povezani s određenim vrstama ponuđenih sadržaja u wellness centrima i toplicama, dok se medicinski turizam usredotočuje na medicinske ustanove⁸.

⁶ Isto, 106-107.

⁷ Ministarstvo zdravstva, <https://zdravlje.gov.hr/zdravstveni-turizam-5532/5532> pristupljeno 14.5.2023.

⁸ Mainil, T., Eijgelaar, E., Klijs, J., Nawijn, J., Peeters, P. (2017). *Research for TRAN Committee – Health tourism in the EU: a general investigation*, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels

2. Značaj antičkih kupki u razvoju zdravstvenog turizma

Antičke kupke, posebno rimske terme, odigrale su ključnu ulogu u oblikovanju današnjeg koncepta zdravstvenog turizma. Praksa kupanja u termama, poznata kao "balnea", nije samo zadovoljavala higijenske potrebe, već je bila duboko povezana s vjerskim ritualima i društvenim okupljanjem. Ova tradicija postavila je temelje za moderni zdravstveni turizam, koji se razvio kao selektivni oblik putovanja s ciljem dobivanja specifičnih zdravstvenih usluga. Povlašteni slojevi društva već su u antičko doba prepoznali vrijednost putovanja radi užitka i opuštanja, a s vremenom su se ta putovanja proširila i obuhvatila posjete poznatim kulturnim i prirodnim znamenitostima. Razvoj infrastrukture i mreže puteva u klasičnim civilizacijama, poput antičke Grčke i Rima, dodatno je potaknuo procvat putovanja, čime je postavljen okvir za razvoj specifičnih oblika turizma, uključujući i zdravstveni.

Ovo poglavlje istražiti će značaj antičkih kupki u evoluciji sve popularnijeg oblika turizma.

2.1. Zdravstveni odmor

U prvom stoljeću nove ere postojala je već razvijena turistička ekonomija koja je organizirala putovanja za pojedince i skupine, pružala informacije te se bavila smještajem i obrocima. Bogati Rimljani tražili su opuštanje u južnim primorskim odmaralištima ili provodili vrijeme na plažama Egipta i Grčke. Klasični svijet nije nudio samo odmore kupanja, već je razvio i rani oblik ljetnog zdravstvenog odmora u termalnim kupalištima i luksuznim lokacijama koje su tijekom vrućih mjeseci posjećivali bogati urbani građani. Ono što je prvotno imalo korijene u zdravstvenoj skrbi, ubrzo se pretvorilo u odmor za užitak i zabavu⁹. Za augustinsko društvo, obala od Rima do Napulja bila je ekvivalent današnjoj francuskoj Rivijeri. Najpoznatija odmarališta nalazila su se u Napuljskom zaljevu. Na tim su lokacijama vile i primorska odmarališta odražavala rimski način života, društveni status i kulturne običaje¹⁰.

⁹ Gyr, U. (2010.) *The History of Tourism: Structures on the Path to Modernity*. Accessed on 29 June 2024, <http://ieg-ego.eu/en/threads/europe-on-the-road/the-history-of-tourism>. 34.

¹⁰ Urošević, Nataša. (2020). *The spa and seaside resort in the development of Euro-Mediterranean travel and tourism – the case of Brijuni Islands*. *International Journal of Euro-Mediterranean Studies*. 56-57-

Prednosti upotrebe terma za liječenje, regeneraciju i prevenciju bolesti, dobro su poznate još od drevnih vremena kada je čovjek otkrio važnost vode kao esencijalnog elementa za život te izgradio prve civilizacije uz rijeke i mora. Drevni Grci smatrali su da je voda osnova svijeta i čovjeka. Nazivali su je *Archè*¹¹. U Knjizi Postanka također je voda opisana kao porijeklo kozmosa. Nije prošlo dugo prije nego su ljudi otkrili blagotvorna svojstva vode poput njene ljekovitosti i prevencije bolesti. Zbog ljekovitog djelovanja, smatrala se magijom i darom božanstva. Egipćani i Izraelci su je koristili u vjerskim obredima uranjanjem tijela u svetoj vodi Nila i Jordana. Hindusi su sličan obred provodili u rijeci Ganges za liječenje duše i tijela¹².

Kada je riječ o kozmetici, egipatska civilizacija uspostavila je temelje kozmetologije korištenjem prirodnih sredstava pri izradi šminke i ostalih preparata za njegu kože. Poznato je kako su Egipćanke koristile vodenu paru za održavanje vitalnosti svoje kože, a i sama je Kleopatra koristila blato Mrtvog mora za obloge kako bi održala svoju ljepotu.

2.2. Kultura kupanja

Najraniji spomen ljekovite vode datira oko 1700. godine pr. Kr. kada se u zapisima koristi izraz *Sanitas per aquam*¹³. Grci, Rimljani i Osmanlije ostavili su Europljanima u nasljeđe kupališta. Drevne civilizacije Azije i Bliskog istoka bile su svjesne dobrobiti masaže, joge, meditacije, biljnih lijekova i drugih oblika iscjeljivanja i duhovnih praksi mnogo više stoljeća nego u Europi.

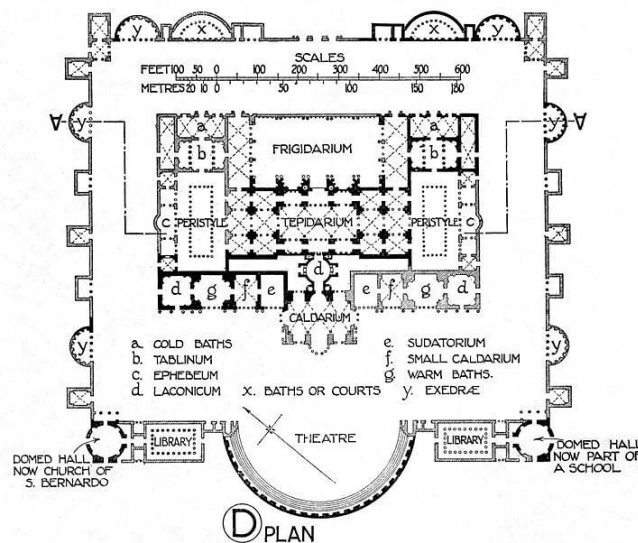
Rimske kupke dizajnirane su za kupanje i opuštanje i bile su zajedničko obilježje gradova diljem Rimskog carstva. Kupke su uključivale široku raznolikost soba s različitim temperaturama, kao i bazene i mjesta za čitanje, opuštanje i druženje. Rimske kupke, sa svojim velikim natkrivenim prostorima, bile su važni pokretači arhitektonskih inovacija, posebno u korištenju kupola.

¹¹Archè je filozofski koncept nastao u antičkoj Grčkoj. Njegovo značenje povezano je s početkom svemira, a znači podrijetlo ili načelo. (<https://hr.thpanorama.com/>, pristupljeno 16. 5. 2023.)

¹²Gianfaldoni, S., Tchernev, G., Wollina, U., Roccia, M. G., Fioranelli, M., Gianfaldoni, R., & Lotti, T. (2017). *History of the Baths and Thermal Medicine*. Open Access Macedonian Journal of Medical Sciences, 5(4)

¹³ Akronim SPA dolazi od latinskog izraza *sanitas per aquam*, u prijevodu *zdravlje kroz vodu*, a odnosi se na ljekovita svojstva termalne vode. <https://www.antiquitatem.com/en/spa-salutem-per-aquam-bath-thermae/> pristupljeno 14. 5. 2024.

Slika u nastavku prikazuje sobe različitih namjena u rimskim toplicama.

Slika 1 Prostorije u rimskim termama

Izvor: World History, https://www.worldhistory.org/Roman_Baths/

Rimske kupke građene su od terakote, monumentalnih proporcija sa širokim lukovima i kupolama. Dodali su sobe različitih namjena poput svlačionice, sobe za vježbanje, saune, sobe za hlađenje i masaže. Otvorene su bile za narod od ručka do sumraka, a ulaz je koštao dva denarija (brončana novčića), dok je u vrijeme slavlja i blagdana ulaz često bio besplatan. Od 1. st. pr. Kr. razvijen je sustav podnog grijanja. Ložila se vatra ispod poda koji je stajao na stupovima od punog kamena i topli zrak je cirkulirao prostorijom. Ogromne vatre iz peći slale su topli zrak ispod podignutog poda koji je stajao na uskim stupovima od punog kamena, šupljih cilindara ili poligonalne ili kružne opeke. Podovi su bili popločani kvadratnim pločicama koje su zatim bile prekrivene ukrasnim mozaicima. Korištenje stakla za prozore iz 1. stoljeća prije Krista također je omogućilo bolju regulaciju temperature i omogućilo suncu da doda vlastitu toplinu prostoriji. Ogromna količina vode potrebne za veće kupke opskrbljena je namjenski izgrađenim vodovodima i regulirana ogromnim rezervoarima u kompleksu kupki. Voda se zagrijavala u velikim olovnim kotlovima postavljenim preko peći.¹⁴

¹⁴ World History, https://www.worldhistory.org/Roman_Baths/, pristupljeno 18. 5. 2023.

S Rimljanima su terme postale društveno iskustvo za sve. Pojava akvadukta dovela je do izgradnje veličanstvenih građevina (terma) s kapacitetom za stotine ili tisuće ljudi. Od dobrog režima za ljudsko zdravlje, termalizam je postao važno iskustvo za druženje, opuštanje i rad. Novi termalni centri obuhvaćali su vrtove i knjižnice. Rimske terme imale su i medicinski naglasak, a uglavnom su korištene kao centri za oporavak ranjenih vojnika. Rimski legionari, iscrpljeni ratovima, opuštili su se i liječili prirodnom izvorskom vodom. Mnogi liječnici, poput Galena i Celsa, proučavali su sastav vode, njezino djelovanje i kliničke indikacije. Hidrologija se počela razvijati kao prava znanost. Toplinski tretmani propisani su s određenim indikacijama i podvrgnuti medicinskom nadzoru.

Postupni pad Rimskog Carstva, barbarske invazije i širenje kršćanstva tijekom Srednjega vijeka dovode do krize toplica. Što iz higijenskih razloga, što od straha od otkrivanja tijela, terme su postupno opustjele. Kupke su bile prihvaćene samo kao sredstvo za čišćenje ili terapijsko sredstvo. S druge strane, u isto vrijeme, liječnici su nastavili proučavati različite vrste vode, ističući njihove specifične kliničke indikacije. Tako se primjerice sumporna voda, koja se danas nalazi u svim ljekovitim bazenima modernih spa centara, preporučivala za kožne bolesti. U doba renesanse provedena su nova znanstvena istraživanja koja su se, zbog uvođenja tiska, počela masovnije širiti.

U doba prosvjetiteljstva, tijekom 18. i 19. stoljeća, znanstveni napredak učinio je medicinsku hidrologiju eksperimentalnom znanosti, a ne više empirijskom. Biokemijskim istraživanjima mineralnih voda istaknuta su njihova svojstva i kliničke indikacije. Liječnici su bili uvjereni da za svaku bolest postoji odgovarajući ljekoviti izvor. Razvijeni su kombinirani tretmani kao što su biljne kupke, blatni oblozi, aktivne tjelesne vježbe, masaže i dijeta. U blizini novih toplica često su se gradili veliki i lijepi vrtovi, naglašavajući važnost kombinacije ekologija-hidrologija. Konačno, u tom su razdoblju u mnogim europskim zemljama osnovane važne znanstvene ustanove i poznate akademije za proučavanje termalizma.

U 19. st. javlja se termin *elitističnog termalizma* koji označava uporabu toplica od strane imućne elite. Veliki hoteli, kasina, barovi i restorani nastali su u blizini toplica. Nove terme bile su sastavni dio plemićkog života, sastajalište elite i mjesto stvaralaštva slikara i skladatelja. Termalizam je postao društveni oblik hidroterapije, otvoren široj javnosti, a termalno liječenje uključeno je u terapijski program nacionalnog

zdravstvenog sustava. Kako se poboljšao zdravstveni standard ljudi u Europi, lječilišta su sve više preusmjeravala svoj fokus s fizičkih aktivnosti na opuštanje.

Liječenje termalnim vodama sada ima preventivnu, terapijsku i rehabilitacijsku vrijednost. Možda najvažnija inovacija u termalizmu je pridruživanje wellnesa klasičnom konceptu liječenja. Razvija se novi lječilišni turizam koji nije usmjeren samo na fizičko i psihičko poboljšanje već postaje kulturno i opuštajuće iskustvo. Zdravstveni i wellness turizam danas je brzorastući sektor turističke industrije, a povećao je svoju aktivnost diljem svijeta.¹⁵

Kultura kupanja koju su razvili Rimljani značajno je doprinijela razvoju zdravstvenog turizma u Europi. Rimljani su prepoznali ljekovita svojstva termalnih izvora, te su njihove kupke postale središta ne samo za higijenu, već i za društveni život, opuštanje i liječenje. Ova tradicija postavila je temelje za širenje zdravstvenog turizma diljem Europe, čineći termalne destinacije atraktivnima za posjetitelje. Danas se ovaj naslijeđeni oblik turizma nadograđuje razvojem selektivnih oblika turizma koji zadovoljavaju specifične potrebe modernih turista. Oni traže autentična iskustva koja kombiniraju zdravstvene benefite, kulturno naslijeđe i personalizirane usluge, čime se dodatno potiče rast i diversifikacija turizma u Europi.

2.3. Zdravstvena kultura u turizmu i utjecaj na društvo

Zdravstvena kultura suvremenog društva u zemljama emitivnog turizma obuhvaća složen sustav različitih zdravstvenih institucija koje, između ostalog, usmjeravaju korištenje slobodnog vremena i liječenje kroz aktivnu rekreaciju. Boravak u klimatski ugodnom, a posebno ljekovitom prirodnom okruženju, ima iznimno pozitivan učinak na zdravlje. Privlačnost i ljekovitost prirodnih sredina predstavljaju snažan motiv za turistička putovanja. Proučavanje utjecaja klime na ljudsko zdravlje, kao dio medicinske klimatologije, posebno je značajno u kontekstu razvoja selektivnih oblika zdravstvenog turizma¹⁶.

Turizam se, sa svojim golemim ekonomskim utjecajem koji premašuje 800 milijardi USD godišnje, promatra kao društveni fenomen zbog značaja u globalnoj trgovini, BDP-u, zaposlenosti i investicijama. Industrijska i internetska revolucija donijele su

¹⁵ Gianfaldoni et al., *History of the Baths and Thermal Medicine*. Open Access Macedonian Journal of Medical Sciences, 5(4)

¹⁶ Geić, S. (2011). Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, str 235.

brojne prednosti, ali i cijenu u vidu zdravstvenih problema¹⁷. Urbanizacija, prometni sustavi, zagađenje i buka stvaraju stresno okruženje koje nas udaljava od prirode i uništava naš prirodni habitat. Čini se da smo jedina vrsta koja svjesno uništava vlastite izvore opstanka što vodi izolaciji, stresu i ozbiljnim zdravstvenim problemima.

Moderni način života dodatno pogoršava situaciju. Konzumerizam, nezdrava prehrana, prekomjerno korištenje alkohola i duhana, te ovisnost o medijima i internetu, rezultiraju porastom funkcionalnih bolesti poput respiratornih, kardiovaskularnih i živčanih poremećaja. Danas su ove bolesti češće od infektivnih, a više od polovice ljudi umire od funkcionalnih oboljenja. Karcinomi uzrokuju 12.5% smrti, dok su psihički problemi u stalnom porastu, osobito među mlađima. Suvremena medicina prepoznaje čovjeka kao kompleksno biološko i društveno biće, podložno psihičkim, socijalnim i emocionalnim izazovima.

Kako rastu gospodarski i kulturni standardi, očekuje se i porast broja turista. Promjena mjesta boravka u zdravom i ugodnom okruženju pozitivno utječe na zdravlje, što pomaže stabilizaciji turizma, čineći ga otpornijim na krize. Suvremeni trendovi su transformirali turizam prema "soft" oblicima, pri čemu zdravstveni turizam bilježi najbrži rast i donosi značajne benefite.¹⁸

3. Međunarodna lječilišta u kontekstu razvoja modernog turizma

Grand Tour putovanja mladih aristokrata između 16. i 18. stoljeća, kao rani oblik i preteča modernog turizma, bio je usmjeren na zapadnu obalu Jadrana i bogatu kulturnu baštinu južne Italije, dok je istočni Jadran bio zanemaren zbog stalnih sukoba na Balkanu.¹⁹ Iz Engleske, ture su se nastavljale prema Mediteranu, a posjeti klasičnim lokacijama u Italiji bili su vrhunac putovanja. Tijekom rane faze modernog turizma, turistička putovanja bila su ograničena na bogate plemiće i obrazovane profesionalce²⁰. Za njih su putovanja bila demonstracija društvenog sloja, ističući moć,

17 Geić, S., Geić, J. i Čmrlec, A. (2010). *Zdravstveni turizam egzistencijalna potreba u suvremenom društvu*. Informatologia, 43 (4), 317. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/63968>

18 Geić, S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split, 2011., str. 270.

19 Urošević, Nataša. (2020). *The spa and seaside resort in the development of Euro-Mediterranean travel and tourism – the case of Brijuni Islands*. International Journal of Euro-Mediterranean Studies. 1. 56.

20 Gyr, U. (2010.) *The History of Tourism: Structures on the Path to Modernity*. Accessed on 29 June 2024, <http://ieg-ego.eu/en/threads/europe-on-the-road/the-history-of-tourism>. 34.

status, bogatstvo i razonodu. Članovi viših klasa nastanjivali su se u luksuznim lječilišnim gradovima s novim kasinima gdje se život vrtio oko društvenih događaja, prijema, balova, konjskih utrka, avantura i kockanja.

Prva primorska odmarališta poput Brightona, Margatea, Weymoutha i Hastingsa počela su se razvijati početkom 18. stoljeća na južnoj obali Engleske, prvenstveno kako bi opslužila veliko londonsko tržište. Kasnije su se ta odmarališta proširila duž cijele britanske obale, odražavajući snažan regionalni ekonomski i urbani razvoj potaknut industrijskom revolucijom. Brighton je bio jedno od prvih značajnih engleskih odmarališta koje je dobilo veliki poticaj zahvaljujući kraljevskom pokroviteljstvu, postavši omiljeno odredište kraljevske obitelji krajem 18. stoljeća. Rana željeznička povezanost s Londonom bila je ključna prednost koja je učinila Brighton specijaliziranim primorskim odmaralištem već 1841. godine, u vrijeme kada je tržište primorskih odmora u Engleskoj postajalo sve konkurentnije. Brighton je brzo prihvatio nove utjecaje, prešao s kasne jesenje na ljetnu sezonu i uspješno privukao srednju klasu, zadržavajući pritom svoj aristokratski imidž i reputaciju. Tijekom ranog viktorijanskog doba Brighton je evoluirao od mjesta za kupanje u moru do destinacije koja nudi razonodu, luksuz i zabavu²¹.

²¹ Urošević, N. (2020). *The spa and seaside resort in the development of Euro-Mediterranean travel and tourism – the case of Brijuni Islands*. International Journal of Euro-Mediterranean Studies. 1. 61-64. prema: Walton, J. K. (1997.) *The Seaside Resorts of Western Europe, 1750-1939*.

Slika 2 Razglednica iz Brightona u periodu između 1883. i 1896.

Izvor: Postcards and Viewcards,

<https://postcardsandviewcards.blogspot.com/2013/12/brighton-pictures-from-1840-and-1880s.html>

Ključna značajka europskih lječilišta i primorskih odmarališta bila je velika sličnost u njihovim funkcijama i snažan utjecaj dominantnih centara. Odmarališta su često imitirala jedno drugo i slijedila vodeće modele. Model lječilišta i primorskog odmarališta razvio se na ključnim mjestima poput Batha, Brightona i Blackpoola u Velikoj Britaniji, Spa u Belgiji, Vichyja i Nice u Francuskoj, Baden Badena u Njemačkoj te Karlovy Varyja u Češkoj. Iako su se ovi modeli mijenjali s vremenom, stvorili su kulturu odmarališta s mnogim zajedničkim elementima, kao što su potraga za zdravljem, povezivanje s prirodom, društvenost, stjecanje statusa i potvrda društvene klase.²²

²² Urošević, Nataša. (2020). *The spa and seaside resort in the development of Euro-Mediterranean travel and tourism – the case of Brijuni Islands*. International Journal of Euro-Mediterranean Studies. 1. 67-68.

3.1. Veliki lječilišni gradovi Europe

The Great Spa towns of Europe naziv je za 11 poznatih spa destinacija u sedam europskih država, upisanih na UNESCO listu svjetske baštine 2021. godine²³. Svoj najveći izraz dosegli su između 1700. i 1930. godine te zajedno predstavljaju vrhunac europskog lječilišnog fenomena ukorijenjenog u antici. Obuhvaćaju najmodernija i međunarodno najpoznatija lječilišta koja su se razvila oko prirodnih izvora mineralne vode. Stvorili su urbanu tipologiju s jedinstvenim oblikom, funkcijom i izvanrednom arhitekturom uklopljenom u lječilišni krajobraz posvećen opuštanju i regeneraciji.

Spa gradovi europskih zemalja koji su uključeni u listu UNESCO svjetske baštine navedeni su u tablici koja slijedi:

Tablica 1 Države i pripadajući spa gradovi uvršteni na UNESCO listu svjetske baštine

Austrija	Baden bei Wien
Belgija	Spa
Češka	Františkovy Lázně, Karlovy Vary, Mariánské Lázně
Francuska	Vichy
Njemačka	Bad Ems, Baden-Baden, Bad Kissingen
Italija	Montecatini Terme
Ujedinjeno Kraljevstvo	Bath

Izrada autorice prema <https://www.greatspatownsofeurope.eu/>

Navedeni lječilišni gradovi uvršteni su u Europsku rutu povijesnih termalnih gradova na kojoj se nalaze i dva hrvatska grada – Daruvar i Lipik. Svi ovi gradovi odražavaju bogatu europsku tradiciju lječilišne kulture koja je oblikovala urbanu arhitekturu i infrastrukturu, uključujući kupališta, svečane sale, barove i galerije. Objekti su dizajnirani za maksimalno iskorištavanje ljekovitih svojstava mineralne vode, kako za kupanje, tako i za piće. Uz medicinske i terapijske objekte, centri nude i društvene sadržaje poput vrtova, kazina, kazališta, hotela i vila. Svi su ti elementi smješteni unutar pažljivo planiranog i održavanog urbanog okruženja koje je usklađeno s prirodnim krajolikom. Ovi gradovi su u velikoj mjeri utjecali na razvoj europskog

²³ UNESCO, <https://www.greatspatownsofeurope.eu/the-great-spa-towns/what-is-the-great-spa-towns-of-europe> (pristupljeno 20. 7. 2024.)

društva, smanjujući razlike između aristokracije i srednje klase. Svi navedeni elementi pažljivo su integrirani u cjelinu koja omogućuje gostima da uživaju u jedinstvenom spoju zdravlja, odmora i luksuza.

U sljedećim poglavljima predstaviti će se kratka povijest i turistički razvoj najpoznatijih lječilišta u odabranim europskim destinacijama.

3.1. Karlovy Vary

Povijest i tradicija čeških lječilišta nerazdvojiv su dio europske kulturne baštine. Prvi pisani izvještaji datiraju iz 15. i 16. stoljeća. Razdoblje najvećeg procvata u Češkoj bio je prijelaz iz 19. u 20. stoljeće. Tada su najveći lječilišni centri postali stvarni društveni i kulturni centri gdje su se susretali važni pojedinci iz kulturnog, znanstvenog i političkog života. Češka lječilišta počela su stjecati svjetsku slavu temeljem učinkovitosti terapijskih postupaka i kvalitete liječnika u lječilištima, postajući tako usporediva s razvijenim zemljama Zapadne Europe.²⁴

Jedna od najpoznatijih povijesnih toplica je Karlovy Vary (Karlsbad), osnovana 1358. godine kada je rimsko-njemački car i češki kralj Karlo IV. otkrio ljekovite izvore. Karlovy Vary postao je renomirana destinacija za europsku aristokraciju i intelektualce. Goethe, Beethoven i Petar Veliki samo su neka od poznatih imena koji su posjetili ovu destinaciju radi zdravstvenih usluga. Mariánské Lázně i Františkovy Lázně također su postale popularne u 19. stoljeću. Mariánské Lázně su poznate po velikom broju mineralnih izvora s različitim kemijskim sastavima koji omogućuju liječenje širokog spektra bolesti, dok Františkovy Lázně uživa reputaciju zbog svojih sumpornih voda koje se koriste za liječenje ženskih bolesti i reumatizma.

²⁴ Vystouil, J., Šauer, M., & Bobková, M. (2017). *Spa, Spa Tourism and Wellness Tourism in the Czech Republic*. *Czech Journal of Tourism*, 6(1), 11.

Slika 3 Karlovy Vary (Karlsbad)

Izvor: karlovy-vary, <https://www.karlovy-vary.cz/en/about-karlovy-vary/introducing-karlovy-vary>

Lječilišta su uvijek bila privlačna turistička središta sa značajnim ekonomskim koristima u Češkoj. Godine 1927., u 39 tadašnjih čehoslovačkih lječilišta došlo je 400 tisuća gostiju (od kojih je 46% bilo iz inozemstva), što čini gotovo 20% svih turista iz ukupnog broja posjetitelja Čehoslovačke. Međunarodna privlačnost vodećih čeških lječilišta u predratnom razdoblju dokumentirana je udjelom stranih gostiju. Godine 1930., udio stranih gostiju u Karlovim Varima bio je 73%, a u Marianske Lazne 88%²⁵.

Razdoblje nakon Drugog svjetskog rata do 1989. godine može se opisati kao vrijeme kada su češka lječilišta doživjela značajan pad važnosti. To je djelomično bilo posljedica protjerivanja njemačkog stanovništva s područja Sudeta nakon rata te nacionalizacije prirodnih ljekovitih izvora i lječilišta, što je dovelo do prestanka njihovih učinkovitih aktivnosti. Jedan od negativnih trendova bio je i smanjen broj stranih posjetitelja u većini čeških lječilišta. Kvaliteta zdravstvene skrbi u Češkoj Republici ostala je relativno visoka, ali prateće usluge nisu bile na razini razvijenih zapadnoeuropskih zemalja.

²⁵ Vystouil, J., Šauer, M., & Bobková, M. (2017). *Spa, Spa Tourism and Wellness Tourism in the Czech Republic*. *Czech Journal of Tourism*, 6(1), 14-15.

Nakon 1989. godine, privatizacija i transformacija sektora lječilišta donijele su temeljne promjene. Transformacija iz 1992. godine doprinijela je stvaranju više od 50 novih organizacija za lječilišta, suprotstavljajući se prvotnoj strukturi od 12 državnih lječilišta. Unatoč nekim negativnim aspektima, poput privremenog gašenja nekih manjih lječilišta, došlo je do značajnog povećanja standardnog raspona tretmana, uključujući nove oblike relaksacijskih i regenerativnih boravaka. Lječilišni turizam postao je popularan način provođenja slobodnog vremena.²⁶

Teritorij Češke obiluje prirodnim resursima, posebno termalnim izvorima pogodnim za liječenje, što je potaknulo otvaranje novih lječilišnih destinacija u njihovoj blizini. Nova lječilišta uglavnom su smještena na tradicionalnim lokacijama gdje su lječilišta već postojala, s povoljnim uvjetima za razvoj lječilišnih aktivnosti. Trenutno u Češkoj Republici postoji 36 lječilišnih destinacija koje su organizirane pod okriljem Udruženja lječilišnih destinacija Češke Republike. Lječilišta koriste prirodne resurse podijeljene u kategorije termalnih, blatskih, klimatskih i mineralnih kupki. Zahvaljujući dugoj tradiciji i reputaciji čeških lječilišta te klijenteli iz srednjih klasa s nadprosječnim primanjima, lječilišta su postala ključni oblik aktivnog turizma²⁷.

3.2. Vichy kao destinacija elitnog turizma

Vichy je francuska lječilišna destinacija koja se smjestila u regiji Auvergne-Rhône-Alpes, poznata po svojim ljekovitim termalnim izvorima i dugoj povijesti u pružanju zdravstvenih tretmana i wellness usluga.

Glavni razvoj Vichyja dogodio se početkom 20. stoljeća kada je postao jedno od najvažnijih lječilišta u Europi. Ovaj procvat bio je posljedica popularnosti termalnih voda koje su bile prepoznate kao korisne za liječenje raznih zdravstvenih problema, uključujući reumatizam, probavne smetnje i kožne bolesti. Tijekom tog razdoblja, Vichy je postao omiljeno odredište europskih aristokrata, političara, umjetnika i bogatih ljudi koji su tražili zdravstvene tretmane, ali i društvene i kulturne aktivnosti.

²⁶ Smolová, I. (2004). *Spa in the Czech Republic*. Velký atlas světa: encyklopedie geografie: world geographic, 2(31), 149–152.

²⁷ Vystouil, J., Šauer, M., & Bobková, M. (2017). *Spa, Spa Tourism and Wellness Tourism in the Czech Republic*. *Czech Journal of Tourism*, 6(1), 18.

Vichy je najpoznatiji primjer francuskog spa resorta koji povijesni razvoj započinje kao malo romansko selo prepoznato po izvoru čiste i pitke vode. Uspostavljen kao srednjovjekovni utvrđeni grad, njegovo podrijetlo seže u doba Gala. Francuski kralj Luj II osnovao je 1410. godine samostan Célestins u Vichyju s 12 redovnika koji su koristili lokalnu vodu za piće pri liječenju bolesnika. U 16. stoljeću izvori Vichyja postale su državno vlasništvo te su brojni ljudi dolazili po vodu za koju se pričalo da ima mnoge benefite za zdravlje. Poznati francuski pisci dodali su prestiž privlačeći visoko pozicionirane ljude da posjete termalne izvore. Vichy postaje lječilištem na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće. Poznata francuska aristokratska spisateljica, popularizirala je praksu svojim pismima u kojima je naglašavala da joj je voda iz Vichyja vratila snagu gotovo paraliziranim rukama. U drugoj polovici 18. st. zabilježeno je zanimanje uglednih posjetitelja. Kćeri Luja XV., nezadovoljne blatnim okruženjem kupališta, zamolile su ujaka Luja XVI. da izgradi luksuznije terme koje su dovršene 1787. Majka Napoleona I. također je posjetila izvore Vichyja, te je izrazila nezadovoljstvo nedostatkom šetnica. Godine 1799. Vichy broji tek dva hotela što je ukazivalo na problem odsjedanja tijekom posjeta toplicama. Ipak, grad je imao brojne prednosti za posjet kao što su umjerena klima i geografski položaj u središnjoj Francuskoj, a ne na jugu, zbog čega je bio lakše dostupan građanima u pariške regije. Izostanak malarije - koja je harala južno od Vichyja - posljedica je hladnih zima koje ubijaju komarce. Lječilišta su prvenstveno bila namijenjena odmoru, a ne medicinskoj usluzi kao što je bio slučaj u ostatku Europe. Za razliku od medicinske prakse, Vichyjevi sustav je bio relativno jeftin. Klijentela je obuhvaćala sve staleže. Zahtijevalo se minimalno specijaliziranog osoblja. Narod je često posjećivao ustanovu kako bi se opskrbili blagodarnom flaširanom vodom²⁸.

²⁸ Gordon, B. M. (2012). *Reinventions of a spa town: the unique case of Vichy*. *Journal of Tourism History*, 4(1), 37-42.

Slika 4 Veliki salon u termalnoj palači Vichy

Izvor: Vichy Patrimoine Mondial,

Lokalni poslovni čelnici svjesni da je lječilištu potrebna dodatna zabava za duži boravak, pozivaju skladatelja Isaaca Straussa 1843. da bude direktor orkestra lječilišta Vichy koji je smješten u salonima na gornjem katu. Uske ulice Vichyja pretvorene su u bulevare, izgrađeni su paviljoni za cara i pratnju. Vichy dobiva novi kasino 1865. godine koji postaje središte nelječilišnih aktivnosti. Grad dobiva željeznicu koja je produživala od Pariza do Nica što je kasnije potaknulo razvoj Azurne obale. Vichyjevi inspektor za mineralnu vodu zabilježio je 1850. mjere sanitarne zaštite za bolji higijenski ambijent u gradu. Od 1861. do 1866. broj ljetnih posjetitelja porastao je sa 16 000 na 21 000. Mnogi posjetitelji dolazili su s motivom ostvarivanja profesionalnih veza, biznis partnerstva, društvenih kontakata i traženja bračnih partnera u manje skućenoj atmosferi.

Bilo je to zlatno doba toplica u Vichyju.

Do kraja 19. st. Vichy je postao dragulj Francuske. Grad je imao oko 600 hotela i 12 prirodnih izvora vode natrijevog bikarbonata od kojih je 6 bilo u državnom vlasništvu²⁹.

Danas Vichy nastavlja privlačiti turiste iz cijelog svijeta svojom ponudom wellness usluga, medicinskih tretmana i opuštajućih boravaka. Grad se prilagođava suvremenim trendovima u zdravstvenom turizmu, nudeći različite programe koji se fokusiraju na regeneraciju i poboljšanje zdravlja. Destinacija također nudi kulturne aktivnosti, kao što su posjeti muzejima i povijesnim lokalitetima, čime se obogaćuje iskustvo posjetitelja. Globalno je poznat kao uspješan, luksuzni kozmetički brand koji koristi mineralnu termalnu vodu u gotovim kozmetičkim proizvodima koji se prodaju u drogerijama diljem svijeta.

3.3. Baden-Baden

Prema mnogim stručnjacima, njemački zdravstveni sustav je jedan od najboljih u Europi i svijetu. Njemačke bolnice već stoljećima predstavljaju primarnu destinaciju za zdravstveni turizam u Europi i danas su vodeći u industriji. Pacijenti iz istočnoeuropskih zemalja poput Rusije, Rumunjske i Bugarske, koji imaju resurse za plaćanje visokokvalitetnih medicinskih usluga, obično traže liječenje izvan svoje zemlje, pri čemu Njemačka predstavlja primarni izbor. Medicinski putnici iz Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država privučeni su njemačkim bolnicama prvenstveno zbog visoke razine medicinske skrbi i tehničkih dostignuća koja nudi njemački zdravstveni sustav. Pacijenti iz zaljevskih i arapskih zemalja dolaze u Njemačku kako bi iskoristili stručnost i reputaciju njemačkih liječnika.

Jedno od najprestižnijih povijesnih termalnih lječilišta u Njemačkoj nalazi se u jugoistočnom dijelu zemlje. Smješten na istočnoj granici Gornje Rajnske udoline, Baden-Baden se nalazi između vinograda, šuma i ravnica Rajnske doline, gdje rijeka Oos napušta planine Schwarzwalda. Toplice su poznate barem od rimskih vremena, a lječilište je bilo društveno središte europskog plemstva u 19. stoljeću (tzv. *Belle Époque*). Baden-Baden se i dalje smatra vrhunskim mjestom za balneološke tretmane i društvene događaje.

²⁹ Gordon, B. M. (2012). *Reinventions of a spa town: the unique case of Vichy*. *Journal of Tourism History*, 4(1), 48.

Najraniji tragovi ljudskog života u dolini rijeke Oos, gdje se danas nalazi Baden-Baden, datiraju iz kamenog doba, prije otprilike 10.000 godina. Iz brončanog doba, pronađene su grobnice koje svjedoče o dugotrajnoj naseljenosti ovog područja.

Rimljani su prepoznali vrijednost prirodnih termalnih izvora i osnovali grad *Aquae Aureliae*. Razvoj grada dosegao je vrhunac u 2. stoljeću nove ere, kada su izgrađene impresivne građevine i termalne kupke. Grad je postao važno središte za ljude iz cijelog Rimskog Carstva koji su dolazili tražiti olakšanje za svoje bolesti. No, nakon 260. godine, njemačko pleme Alemanni napalo je područje i uništilo većinu grada, zbog čega je termalno kupanje prestalo na nekoliko stoljeća. U 6. stoljeću kralj Dagobert III. darovao je područje, uključujući tople izvore, samostanu Weissenburg. Prvi dvorac, poznat pod imenom *Altes Schloss*, izgrađen je 1102. godine kao "*Hohenbaden*". U 13. stoljeću, u dokumentu markgrofa Rudolfa von Badena prvi put se spominje ime *Stadt Baden*, u prijevodu „grad Baden“. Termalne vode ponovno su stekle važnost u srednjem vijeku. Stanovnicima Strasbourga je 1365. godine dano pravo sigurnog putovanja kako bi posjetili termalne kupke u Badenu. Tijekom 15. stoljeća kupališne aktivnosti su cvjetale. Godine 1688., francuske trupe okupirale su Baden. Veliki požar uništio je veći dio grada i dvoraca, uključujući samostan *Kloster vom Heiligen Grab* koji je bio smješten u termalnom području. Obnova grada trajala je gotovo cijelo stoljeće. Krajem 18. stoljeća Baden-Baden je ponovno postao popularan među europskom elitom. Na Rastattskom kongresu 1797. godine, diplomati i plemići otkrili su Baden spa, što je označilo početak nove ere za grad. U sljedećim desetljećima izgrađeni su brojni objekti, uključujući kasino, parne kupelji i dvoranu za piće s termalnom vodom. Grad je postao središte društvenog života europske aristokracije u 19. stoljeću, privlačeći poznate ličnosti poput Bismarcka, Dostojevskog, Madame Viardot, Clare Schumann, Johannes Brahmisa, Victora Huga, Richarda Wagnera, Friedricha Nietzschea, čak i englesku kraljicu Viktoriju. Izgrađeno je kazalište po uzoru na Operu u Parizu, a mnoge europske kraljevske obitelji posjećivale su Baden-Baden. Tijekom 20. stoljeća, Baden-Baden je nastavio razvijati svoju infrastrukturu i turističku ponudu. Izgrađeni su kongresni centar, Caracalla spa, te festivalska dvorana koja je mogla primiti 2650 posjetitelja. Krajem 1999. godine, Baden-Baden imao je 52.627 stanovnika³⁰.

³⁰ Sanner, B., 2000. *Baden-Baden—a famous thermal spa with a long history*. Geo-Heat Center (GHC) Bulletin

Baden-Baden ostaje jedno od najpoznatijih svjetskih lječilišta, kombinirajući bogatu povijest s modernim sadržajima za posjetitelje koji traže zdravstvene i wellness usluge. Termalne vode, povijesne zgrade, kulturne atrakcije i visokokvalitetne usluge čine ga prestižnom destinacijom za zdravstveni turizam, privlačeći goste iz cijelog svijeta.

4. Zdravstveni turizam u Jugoistočnoj Europi

Balkanski poluotok nekadašnji je naziv za povijesno raskrižje drevnih kultura Europe i Azije i teritorij na kojem živi mnoštvo etničkih i vjerskih zajednica. Poluotok je okružen Mediteranom, Jadranskim, Crnim i Egejskim morem, dok rijeke Dunav, Sava i Kupa čine sjevernu granicu. Manjine čine više od 30% stanovništva u mnogim balkanskim zemljama, posebno u bivšim jugoslavenskim zemljama.³¹

Geografski se ova regija može podijeliti u dvije skupine država: one koje su već članice Europske unije - Bugarska, Hrvatska, Grčka i Rumunjska, te one koje još nisu pristupile EU (tzv. zemlje Zapadnog Balkana) - Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Sjeverna Makedonija, Crna Gora i Srbija. Unatoč relativno maloj geografskoj veličini regije i nedostatku precizne definicije o tome koje joj države pripadaju, pojam „Balkan“ često je bio povezan s negativnim konotacijama zbog političkog, društvenog i ekonomskog života te brojnih sukoba koji su obilježili njegovu povijest.³² Ulaskom u Europsku Uniju, Hrvatska se udaljila od lošeg imidža balkanske zemlje. U aktualnijoj literaturi se za ovu regiju sve više upotrebljava termin Jugoistočna Europa čime se stavlja naglasak na zajedničke pozitivne aspekte regije, uključujući njen značaj u povijesti zdravstvenog turizma i globalnog razvoja.

4.1. Prirodni resursi regije

Jugoistočna Europa poznata je po velikom broju termalnih izvora i mineralnih voda koje se koriste u balneoterapiji. Tradicionalna medicina ove regije također uključuje tretmane s ljekovitim biljem. Toplice često kombiniraju balneologiju, klimatologiju i prirodni okoliš. Brojna etnobiološka i botanička istraživanja provedena na ovom području pokazala su bogatu biokulturnu raznolikost i snažnu tradiciju korištenja

³¹ Kiss, Kornelia. (2015). *The challenges of developing health tourism in the Balkans*. TOURISM 63:(1) 98.

³² Luli, Elira. (2024). *Cultivating a Shared Identity in Southeast Europe through Cultural Heritage and Diversity Richness*. 41.

lokalnih biljaka. Ova regija je s više od 6.000 vrsta biljaka jedno od najvažnijih središta biološke raznolikosti u Europi. Biljni lijekovi tradicionalno se koriste za liječenje respiratornih bolesti, probavnih problema, kožnih bolesti, infekcija mokraćnog sustava, nesanice, živčane napetosti i stresa³³.

Još jedna važna dimenzija zdravlja i dobrobiti u regiji je kuhinja. Mediteranska prehrana smatra se vrlo zdravom i uravnoteženom. Lokalni sastojci specifični za regiju mogli bi dodatno obogatiti balneoterapijske proizvode. Primjerice, hrana u Dalmaciji bazirana je na prirodnim sastojcima poput aromatičnih začina, divljih biljaka, povrća i morskih plodova, što bi moglo biti korisno uključivanjem u promociju zdravstvenog turizma. Pčelinji proizvodi, kao što je hrvatski kestenov med, poznati su po svojim zdravstvenim koristima, poput regulacije protoka krvi ili dezinfekcijskog učinka. Religija također ima značajnu ulogu u svakodnevnom životu ljudi što doprinosi razvoju vjerskog turizma usmjerenog na zdravlje duha. Ovaj aspekt uključuje postizanje tjelesnog zdravlja kroz osjećaj mira i regeneraciju duše.

Glavne prilike za razvoj u sektoru zdravstvenog turizma prepoznate su u atraktivnom i netaknutom prirodnom okolišu, obilju mineralnih izvora i toplica, zanimljivom povijesnom i kulturnom naslijeđu, dobroj klimi i vremenskim uvjetima. Unatoč ponegdje lošoj infrastrukturi, pristupačnost mnogih dijelova regije viđena je kao prava prednost jer graniči s mnogim drugim zemljama.³⁴

4.2. SWOT analiza razvoja zdravstvenog turizma u regiji

Slijedi tablični prikaz SWOT analize, uključujući izazove i prednosti razvoja zdravstvenog turizma u Jugoistočnoj europskoj regiji koje su prepoznate u već navedenom istraživačkom radu.

Tablica 2 SWOT analiza razvoja zdravstvenog turizma u Jugoistočnoj Europi

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Povoljna klima ➤ Zdrava enogastronomska ponuda 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Relativno loša infrastruktura ➤ Nedostatak kvalitete usluga

³³ Stancioiu, A., Botos, A. & Pargaru, I. (2013). *The Balkan balneotherapy product - an approach from the destination marketing perspective*. Theoretical and Applied Economics, XX, 10(587), 13-14.

³⁴ Kiss, Kornelia. (2015). *The challenges of developing health tourism in the Balkans*. TOURISM 63:(1) 102.

<ul style="list-style-type: none"> ➤ Geografski položaj/laka dostupnost ➤ Konkurentne i relativno niske cijene za međunarodne turiste 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Niska razina obrazovanja, obuka i vještina ➤ Negativna slika regije ➤ Nepovjerenje i nesposobnost za suradnju
Prilike	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Obnova toplica i balneoloških objekata ➤ Promicanje biljnih lijekova i terapija ➤ Razvoj klastera i suradnji za zdravstveni turizam ➤ Korištenje zdravstvenog turizma za poboljšanje dobrobiti lokalnih stanovnika 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Politička nestabilnost ➤ Iseljavanje visokoobrazovanih zaposlenika zbog niskih plaća ➤ Nedostatak vladinog financiranja za budući razvoj domaćeg zdravstvenog turizma ➤ Politička i druga korupcija

Izrada autorice prema Kiss, K. 2015.

Iz tablice se očitavaju prednosti regije poput povoljne klime, pristupačnih cijena i geografske blizine međunarodnim turistima, no regija se suočava s lošom infrastrukturom, niskom kvalitetom usluga i negativnom slikom u javnosti. Prilike leže u obnovi toplica, razvoju klastera i promicanju tradicionalnih terapija, što može unaprijediti zdravstvenu i ekonomsku dobrobit lokalnog stanovništva. Međutim, prijetnje poput političke nestabilnosti, korupcije i odlaska kvalificiranih radnika predstavljaju ozbiljne rizike za održiv razvoj.

Prema ispitanicima, glavni fokus razvoja proizvoda u zdravstvenom turizmu obuhvaća eko sela, rekreacije na otvorenom, šumske terapije i hamame, zdravu hranu i tretamne na bazi lokalnog voća.³⁵

Naglasak ispitanika na razvoj eko sela pokazuje važnost ekološki i društveno održivog razvoja turizma za regiju. Istaknuta je potreba za daljnjim razvojem rekreacijskih aktivnosti na otvorenom, a - prema zdravstvenim djelatnicima iz regije - i terapija šumom od značajnog je interesa. Područje obiluje prirodnim resursima kao što su

³⁵ Kiss, Kornelia. (2015). *The challenges of developing health tourism in the Balkans*. TOURISM 63:(1) 107.

termalne vode, morska obala, planine, šume i ljekovite biljke koje je potrebno valorizirati i iskoristiti na održivi način kako bi se postigla dugoročna dobrobit.

4.3. Povijest mediteranskih lječilišta

Razvoj modernog turizma na Jadranu započeo je uvođenjem parobrodskih linija i željezničkih veza čime je otvoren pristup Jadranskoj obali. Od 1838. godine, redovite parobrodске linije povezivale su Trst s Bokom Kotorskom, a završetak Južne željeznice 1857. godine omogućio je bečkoj eliti posjete našoj obali. Mnogi su dolazili na Mediteran zbog blaže zimske klime, a engleski aristokratski turisti igrali su važnu ulogu u uspostavljanju zimskih odmarališta na Mediteranu i stvaranju zimske sezone.³⁶

Popularnost jadranskih krstarenja rasla je uz pomoć turističkih vodiča i putopisnih publikacija koje su promovirale mediteransku klimu i bogatu kulturnu baštinu regije. Posebnu ulogu u razvoju turizma na Jadranu imali su liječnici i klimatolozi, koji su preporučivali terapijske prednosti blage obalne klime, potičući razvoj Opatije kao prvog primorskog lječilišta u regiji.

Opatija, Rovinj, Crikvenica, Hvar i Lošinj najznačajnija su morska lječilišta u Hrvatskoj. Osnivanjem Higijeničkog društva na Hvaru 1868. godine započinje organizirani zdravstveni turizam. Lošinj je krajem 19. stoljeća stekao status klimatskog lječilišta zahvaljujući ljekovitoj klimi i prometnoj povezanosti. Poseban primjer predstavljaju Brijuni, koje je krajem 19. stoljeća austrijski industrijalac Kupelwieser pretvorio u elitno klimatsko lječilište. Zahvaljujući sustavnim ulaganjima, otočje se razvilo u prestižnu destinaciju zdravstvenog, kulturnog i sportskog turizma. Nakon Prvog svjetskog rata, pod talijanskom upravom Brijuni su postali prestižno ljetovalište s luksuznim sadržajima, uključujući golf, tenis i polo, čime su stekli status jednog od vodećih sportskih centara Europe.³⁷

S industrijalizacijom i demokratizacijom putovanja, rane turističke publikacije počele su promovirati Jadransku obalu kao egzotično odredište s velikim turističkim potencijalom.

³⁶ Urošević, Nataša. (2020). *The spa and seaside resort in the development of Euro-Mediterranean travel and tourism – the case of Brijuni Islands*. International Journal of Euro-Mediterranean Studies. 1. 53-55. prema: Gordon, B. (2003.) *The Mediterranean as a Tourist Destination from Classical Antiquity to Club Med*. Mediterranean Studies, 12 (1)

³⁷ Urošević, Nataša. (2020.) *Brijuni kao model razvoja održivog kulturnog i zdravstvenog turizma*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 55.

Cilj ovih publikacija bio je potaknuti razvoj turističke infrastrukture i privući posjetitelje u mediteranski raj, prikazujući Brijunske otoke kao idealizirani mediteranski pejzaž. Umjetnički i medijski prikazi, zajedno s turističkim vodičima, oblikovali su sliku Jadrana kao područja posebne prirodne ljepote.³⁸

Povijest mediteranskih lječilišta pokazuje kako su ovi prostori postali ključna destinacija za zdravstveni turizam. Rimske vile uz more s naglaskom na uživanje u prirodnom okruženju i proizvodnju ulja i vina postavile su temelje za budući razvoj. Blaga klima, morski zrak i kupanje privlačili su posjetitelje, što je potaknulo izgradnju turističke infrastrukture. Tijekom vremena, mediteranska lječilišta su se etablirala kao destinacije koje nude kombinaciju prirodnih atrakcija, kulturne baštine i zdravstvenih benefita, čime su postala omiljena mjesta za odmor i oporavak.

5. Zdravstveni turizam u Hrvatskoj

Hrvatska ima bogate prirodne resurse pogodne za razvoj zdravstvenog turizma, osobito na moru, ali i u kontinentalnim dijelovima. Unatoč tome, od 222 potencijalna lokaliteta za zdravstveni turizam, samo je 10% u funkciji.³⁹

Aquae lasae, najstariji termalni izvori u Hrvatskoj poznatiji kao Varaždinske toplice, svjedoče o prvim termalnim ljekovitim izvorima na našem području u doba antike. Sustavniji razvoj zdravstvenog turizma u Hrvatskoj započinje u drugoj polovici 19. stoljeća, potaknut izgradnjom prometne infrastrukture i poboljšanom povezanošću s europskim središtima. Lječilišta u Hrvatskoj dijele se u tri osnovne kategorije: morska klimatska lječilišta (Opatija, Rovinj, Crikvenica, Lovran, Lošinj, Hvar, Brijuni), zatim termalne toplice, smještene uglavnom u kontinentalnoj Hrvatskoj i vezane uz antičke termalne izvore, te sumporna kupališta.⁴⁰

Hrvatska lječilišta zasnivala su usluge na prirodnim ljekovitim činiteljima, mineralnoj i termalnoj vodi, morskoj vodi i mediteranskoj klimi. Lječilišta su, osim smještajnih i ugostiteljskih sadržaja bila opremljena salonima za bogat društveni život. Zapaža se

³⁸ Urošević, Nataša. (2020). *The spa and seaside resort in the development of Euro-Mediterranean travel and tourism – the case of Brijuni Islands*. International Journal of Euro-Mediterranean Studies. 1. 63-65.

³⁹ Ibid. 321.

⁴⁰ Urošević, N., , *Brijuni kao model razvoja održivog kulturnog i zdravstvenog turizma*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2021., str. 50.

potreba za animacijom, tj. u ponudu su uvršteni organizirani tečajevi plesa, koncerti, predstave, i kulturne manifestacije. U Hrvatskoj su nakon Drugog svjetskog rata prirodna lječilišta poprimila značajke čistih zdravstvenih ustanova – bolnica namijenjenih liječenju fizičkih bolesti. Za vrijeme Domovinskog rata bolnice su proglašene specijalnim bolnicama za medicinsku rehabilitaciju.⁴¹

U idućem poglavlju biti će analizirane snage, slabosti, prilike i prijetnje s kojima se zdravstveni turizam suočava u Hrvatskoj.

5.1. SWOT analiza

Tablica 3 SWOT analiza zdravstvenog turizma u Hrvatskoj

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tradicija i visoka razina medicinskih usluga ➤ Jeftinije usluge u odnosu na zapadne europske destinacije ➤ Visokokvalificirani stručnjaci ➤ Obilje prirodnih resursa ➤ Pogodni klimatski uvjeti tijekom cijele godine 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Neiskorišten potencijal za razvoj posebnih oblika turizma ➤ Nedostatak promocije i marketinških aktivnosti ➤ Staromodni objekti i nedovoljna ulaganja u infrastrukturu
Prilike	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zapadnoeuropski interesi za destinaciju ➤ Globalni tržišni trendovi ➤ Smanjenje sezonalnosti ➤ Mogućnosti zaposlenja ➤ Rastuća potražnja za medicinske usluge ➤ Nove potrebe turista s naglaskom na regeneraciju i opuštanje 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Jaka globalna i lokalna konkurencija ➤ Nedostatak legislative ➤ Potreba za visokokvalificiranim radnicima ➤ Iseljavanje obrazovane radne snage ➤ Nedostatak financijskih sredstava ➤ Politička i ekonomska nestabilnost

Izrada autorice prema Dragičević, D., Paleka, H. (2019).

Zaključuje se da zdravstveni turizam predstavlja važan segment turističke industrije u Hrvatskoj s potencijalom za daljnji razvoj i rast. Iako Hrvatska ima izvanredne prirodne resurse poput netaknute prirode, ljekovitog blata, čistog mora visokog stupnja saliniteta i ljekovitih termalnih voda, trenutno se suočava s izazovima u konkurentnosti i promociji svog zdravstveno-turističkog proizvoda.

⁴¹ Kušen, E., Zdravstveni turizam, u: Hrvatski turizam: plavo-bijelo-zeleno, ur. Čorak, S., Mikačić, V., Institut za turizam, Zagreb, 2006., str 217.

Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine prepoznala je zdravstveni turizam kao prioritetan turistički proizvod i Ministarstvo turizma kontinuirano radi na promociji i poticanju ovog sektora. Unatoč tome prihodi od zdravstvenog turizma još uvijek su relativno niski u usporedbi s ukupnim prihodima od turizma. Ključni izazovi za Hrvatsku u razvoju zdravstvenog turizma uključuju nedostatak konkurentnosti u odnosu na druge destinacije, nedovoljnu promociju, nedovoljno razvijene zdravstveno-turističke proizvode i nedostatak povezanosti s drugim sektorima poput wellnesa i spa industrije.⁴²

Uz kontinuirano ulaganje u infrastrukturu, edukaciju zdravstvenih radnika i promociju visokokvalitetnih usluga, Hrvatska može privući veći broj medicinskih turista iz različitih zemalja. Ključno je da se Hrvatska usredotoči na poboljšanje konkurentnosti svoje ponude, diversifikaciju zdravstvenih turističkih proizvoda, poboljšanje kvalitete usluga i uspostavljanje suradnje između zdravstvenog i turističkog sektora uključujući zdravstvene ustanove, turističke agencije, hotelske industrije i lokalne zajednice. Jedna od velikih prednosti zdravstvenog turizma je mogućnost poslovanja tijekom cijele godine, iako ova mogućnost još uvijek nije u potpunosti iskorištena u Hrvatskoj.

5.2. Prilike za razvoj kontinentalnih i mediteranskih destinacija

Zdravstveni turizam u Hrvatskoj i dalje je značajnije razvijen u kontinentalnim regijama, gdje se ističu toplice koje koriste termalne izvore s dugom povijesnom tradicijom. Varaždinske, Krapinske, Stubičke, Tuheljske i Daruvarske toplice, Lipik i Topusko najpoznatiji su primjeri lječilišnih destinacija u kontinentalnoj hrvatskoj.

Europska ruta povijesnih termalnih gradova, jedna od 45 kulturnih ruta certificiranih od strane Vijeća Europe, promiče važnost termalnih toplica za europsku kulturnu baštinu, potiče mir, suradnju i kreativnost te doprinosi zaštiti prirodne i izgrađene baštine, uz naglasak na održivi kulturni razvoj.⁴³ U Hrvatskoj su dio ove rute Daruvar i Lipik, prepoznati po svojoj bogatoj tradiciji lječilišnog turizma. Oba lječilišta prošla su proces revitalizacije nakon Domovinskog rata, uključujući obnovu infrastrukture i modernizaciju smještajnih i medicinskih kapaciteta. Time su postala konkurentna

⁴² Ministarstvo zdravstva, Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020., Narodne novine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2012_10_116_2519.html

⁴³ EHTTA, Kulturna ruta Vijeća Europe, <https://historicthermaltowns.eu/downloads/EHTTA-Cultural-Route-Leaflet-Map-Croatian.pdf> (pristupljeno 19. 2. 2025.)

destinacija u zdravstvenom i wellness turizmu. Program kulturnih ruta dodatno jača održivi razvoj regija, obogaćujući turističku ponudu kroz nove proizvode i radna mjesta povezana s turizmom kulturne baštine.

Posljednjih godina i područja poput Istre i Dalmacije sve više uvode cjelovite turističke lječilišne programe koji uključuju wellness sadržaje. Na europskom i globalnom tržištu primjetna je rastuća potražnja za zdravstvenim programima u lječilištima, prilagođenima specifičnim grupama i profilima turista, s obzirom na sve raznovrsniju ponudu zdravstveno-rekreativnih sadržaja. U Europi je interes za wellness programe značajno porastao, što je posebno vidljivo na ključnim emitivnim tržištima poput Njemačke, gdje svaki treći turist traži ove usluge, pri čemu se 17% odlučuje za zdravstveni wellness, a 15% za beauty programe.⁴⁴

Postpandemijsko razdoblje obilježeno je sve većom potražnjom za programima koji promiču zdravlje, dobrobit, rekreaciju, prevenciju i rehabilitaciju kroz održiva putovanja, boravak u očuvanoj prirodi i korištenje transformativnih učinaka lječilišne baštine. Uz povratak prirodi i tradicionalnim oblicima putovanja, zdravlje i wellness se nalaze među ključnim svjetskim turističkim trendovima⁴⁵.

Kontinentalne toplice suočavaju se s izazovima poput zastarjele infrastrukture, slabe prometne povezanosti i nedostatka financijskih sredstava za potrebne investicije. Također, nedovoljna informiranost o njihovim potencijalima rezultira slabom promocijom i niskom vidljivošću na turističkom tržištu⁴⁶. Ovi faktori stvaraju loš imidž za destinaciju. Implementacija održivog razvoja u poslovanje lječilišta mogla bi značajno povećati njihovu ekonomsku učinkovitost, unaprijediti radnu okolinu, poboljšati odnose s lokalnim zajednicama i očuvati kulturnu baštinu. Kulturna i turistička baština hrvatskih lječilišnih destinacija ne bi trebala biti viđena kao financijski teret, već kao potencijalni motor regionalnog razvoja i gospodarskog rasta koji otvara prilike za inovacije, poduzetništvo i održivi razvoj.

⁴⁴ Geić, S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split, 2011., str 268.

⁴⁵ Urošević, Nataša; Afrić Rakitovac Kristina, Održivi razvoj kontinentalne Hrvatske putem revitalizacije kulturne i turističke baštine povijesnih lječilišta, u: Horvatin, Mirela, Nestić, Jasmina, Ožanić, Martina (ur). Zbornik Održivost kulturne baštine, HAZU, Zagreb, Velika Gorica 2022., str. 401.

⁴⁶ Isto, 411.

5.3. Stavovi korisnika usluga zdravstvenog turizma u Hrvatskoj

TOMAS istraživanje iz 2018. godine o stavovima i potrošnji korisnika zdravstvenog turizma u Hrvatskoj analiziralo je tri ključna segmenta: wellness, lječilišni i medicinski turizam. Lječilišni turizam izdvaja se kao najstariji segment zdravstvenog turizma u Hrvatskoj koji se odvija u toplicama pretežno u kontinentalnom dijelu zemlje. Wellness turizam odvija se u hotelima, spa centrima i toplicama, a medicinski turizam uglavnom u klinikama i poliklinikama. U istraživanju je sudjelovalo je 2.540 ispitanika u 43 objekta zdravstvenih usluga u Hrvatskoj⁴⁷. Istraživanje je prepoznalo slijedeći profil korisnika usluga:

- Korisnici wellness i medicinskih usluga većinom su strani turisti, dok su korisnici lječilišnih usluga uglavnom domaći.
- Prosječna dob korisnika wellness usluga je 43 godine, dok korisnici lječilišnih usluga prosječno imaju 58 godina.
- Wellness gosti imaju najveću platežnu moć, dok korisnici lječilišnih usluga imaju niže mjesečne prihode.

Korisnici medicinskih usluga u Hrvatskoj najviše su lojalni destinaciji u koju se često vraćaju zadovoljni uslugom. Istraživanje je prepoznalo zadovoljstvo korisnika ljepotom prirode, osobnom sigurnošću, atmosferom i gostoljubivošću lokalnog stanovništva.

Sljedeća slika prikazuje motive putovanja u Hrvatsku i korištenja wellness usluga prema segmentima zdravstvenog turizma:

⁴⁷ Institut za turizam, TOMAS Zdravstveni turizam 2018., <https://iztztg.hr/hr/projekti/tomas-istrazivanja/> (pristupljeno 21.7.2024.)

Primarni motiv	WELLNESS**	LJEČILIŠNI	MEDICINSKI
Relaksacija / 'punjenje baterija'	79,3	13,5	2,2
Fizikalna terapija	–	44,0	0,7
Stomatološki zahvat	–	0,5	55,8
Rehabilitacija	–	27,6	0,2
Ublažavanje/ upravljanje stresom	27,3	0,5	.
Pročišćavanje/ detoks organizma	17,5	0,4	.
Unapređenje fizičke kondicije	15,9	1,4	.
Ljepota/ njega lica/ tijela	14,9	0,4	.
Kirurški zahvat (npr. estetska kirurgija, ortopedija)	–	2,6	16,8
Dijagnostika	–	2,1	14,2
Ublažavanje kroničnih boljki (npr. alergije, nesanic, bol)	8,8	2,9	.
Nešto drugo	12,6	4,0	10,1
UKUPNO	–	100,0	100,0

Slika 5 Primarni motiv putovanja prema segmentima zdravstvenog turizma

Izvor: Institut za turizam, <https://iztg.hr/hr/projekti/tomas-istrasivanja/>

Sa slike prepoznajemo da je opuštanje primarni motiv putovanja za korisnike wellness usluga u Hrvatskoj. U lječilišnom turizmu primarni motiv je fizikalna terapija, a u medicinskom stomatološki zahvati.

U wellness turizmu, najveći broj korisnika dolazi iz Njemačke, Slovenije, Austrije, Italije i Velike Britanije, dok domaći turisti čine manji dio korisnika. U lječilišnom turizmu, većina gostiju dolazi iz Hrvatske, a manji udio čine posjetitelji iz Slovenije, Austrije, Italije, Njemačke i Bosne i Hercegovine. U medicinskom turizmu, Italija je glavno emitivno tržište, dok domaći korisnici čine značajan dio potražnje, uz manji broj posjetitelja iz BiH i Slovenije.

Ono što potrošači smatraju presudnim prilikom odabira destinacije lječilišnih usluga je stručnost liječnika i reputacija ustanove. Najvažniji izvori informacija za korisnike zdravstvenog turizma su usmene preporuke, prijašnje iskustvo i Internet. Wellness gosti najviše koriste Internet kao izvor informacija, dok se lječilišni gosti oslanjaju na preporuke liječnika, a medicinski turisti na preporuke rodbine i prijatelja. Što se tiče aktivnosti u smještajnim objektima, gosti wellness turizma su pokazali najveći interes za popratne sadržaje uključujući rekreaciju i razgledavanje u destinaciji. Svi segmenti korisnika zdravstvenog turizma izrazito su zadovoljni ponudom destinacije, osobito ljepotom prirode, sigurnošću i gostoljubivošću lokalnog stanovništva.

6. Trendovi i razvoj održivog turizma

U ovom poglavlju analizirati će se trendovi u turizmu i ključni turistički proizvodi s naglaskom na segment zdravstvenog turizma prema Strategiji razvoja održivog turizma do 2030. godine.

6.1. Strategija razvoja

Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine ključni je dokument koji usmjerava budući razvoj turizma u Hrvatskoj u skladu s nacionalnim i europskim planovima, kao i s ciljevima održivosti. Temeljena na Nacionalnoj razvojnoj strategiji Republike Hrvatske i drugim relevantnim politikama, Strategija definira smjer razvoja turizma prema održivom modelu, prepoznajući ključne potrebe i potencijale sektora. Cilj Strategije je postizanje održivog turizma koji doprinosi gospodarskom i društvenom napretku Hrvatske, te poboljšanju kvalitete života stanovnika. U tu svrhu, Strategija identificira prioriteta područja djelovanja koja su usklađena s globalnim trendovima i stavovima ključnih dionika u turizmu⁴⁸.

Strategija se temelji na analizi trenutnog stanja hrvatskog turizma, s naglaskom na izazove s kojima se sektor suočava, te postavlja ciljeve koji će omogućiti prijelaz s neodrživog turističkog razvoja na održivi turizam visoke dodane vrijednosti. Identificirani strateški ciljevi trebali bi doprinijeti ne samo razvoju turizma, već i općem gospodarskom i društvenom napretku zemlje.

6.2. Ključni turistički proizvodi

Prema istraživanju TOMAS 2019., glavni razlozi za posjet Hrvatskoj su more i priroda, pri čemu more privlači 86% turista, a priroda 58%. Ostali motivi povezani s posebnim turističkim proizvodima, poput sudjelovanja na manifestacijama, planinarenja ili zdravstvenih razloga, mnogo su rjeđi. Lokalno stanovništvo ističe važnost eno-gastronomije, kulture, sportskih i rekreativnih sadržaja te zdravstvenog turizma kao ključnih elemenata za turistički razvoj. Zdravstveni turizam u Hrvatskoj suočava se s izazovima poput nedostatka kvalitetne zdravstvene infrastrukture, problema u

⁴⁸ Narodne novine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023_01_2_18.html (pristupljeno 22.7.2024.)

domaćem zdravstvenom sustavu, te nedostatka investicija i koordiniranog razvoja između ključnih dionika. Iako je zdravstveni turizam prepoznat kao prioritetni strateški proizvod koji može pomoći u rješavanju problema sezonalnosti i povećanju dodane vrijednosti, te u razvoju kontinentalnog turizma, njegova uspješna implementacija još uvijek zahtijeva značajna poboljšanja.

Sljedeća slika prikazuje jedan od primarnih strateških ciljeva za održivi razvoj turizma Hrvatske, a odnosi se na cjelogodišnji i regionalno uravnoteženi turizam:

Strateški cilj 1. »CJELOGODIŠNJI I REGIONALNO URAVNOTEŽENI TURIZAM«	Prioritetna područja		
	1.1.	Razvoj uravnoteženijeg i uključivog turizma kroz turističke proizvode više dodane vrijednosti	
	1.2.	Prostorno ravnomjernije raspoređen turistički promet	
	1.3.	Razvoj posebnih oblika turizma i strukturirani razvoj proizvoda	
	1.4.	Unaprjeđenje domaće i međunarodne prometne povezanosti	
	1.5.	Repozicioniranje Hrvatske kao cjelogodišnje autentične destinacije održivog turizma	
	1.6.	Stvaranje boljih uvjeta života i rada kroz turizam	
Pokazatelji učinka		Početna vrijednost 2019.	Ciljana vrijednost 2030.
II.02.8.25	Udio ostvarenog BDV-a djelatnosti I ¹ u Kontinentalnoj Hrvatskoj (Sjeverna Hrvatska, Grad Zagreb i Slavonija – bez Jadranske Hrvatske) u ukupno ostvarenom BDV-u u Republici Hrvatskoj, DZS	28,3 %	37,4 %
II.02.8.26	Udio prihoda od turizma u 1., 2. i 4. kvartalu u ukupnim prihodima od turizma, HNB	37,1 %	44,2 %
<i>Rast udjela prihoda od turizma koji se ostvaruje u prvom, drugom i četvrtom kvartalu rezultat je razvoja specifičnih oblika turizma koji nisu vezani isključivo za sunce i more kao i generalne tendencije ka cjelogodišnjem turističkom poslovanju. Dodatno, razvijanje specifičnih oblika turizma pozitivno djeluje i na planirano povećanje ostvarenja prihoda od turizma u Kontinentalnoj Hrvatskoj. Naime, resursi za specifične oblike turizma nalaze se na području cjelokupne Republike Hrvatske (pa tako i na Kontinentalnom djelu), a i planirane mjere iz Strategije i NPOO-a za razvoj područja niže turističke razvijenosti djelovat će pozitivno na ostvarenje planiranih stopa rasta. Projekcija se isto tako bazira na povijesnim pokazateljima.</i>			

Slika 6 Prioritetna područja za strateški cilj „Cjelogodišnji i regionalno uravnoteženi turizam“

Izvor: Narodne novine, Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine

Uočava se prioritetno područje 1.3. „Razvoj posebnih oblika turizma i strukturirani razvoj proizvoda“ kojeg je Strategija prepoznala važnim za trendove u turizmu s naglaskom na unaprjeđenje kvalitete postojećih turističkih proizvoda. U Strategiji je navedeno kako će se posebno poticati zdravstveni, sportski, eno-gastronomski, kulturni i seoski turizam.

Prioritetno područje 1.6. „Cjelogodišnji i regionalno uravnoteženi turizam“ ističe važnost projekata lječilišnog turizma jer pružaju cjelogodišnje usluge čime se ne oslanjaju na masovni turizam i sezonalnost. Prema definiciji UNWTO-a, *overtourism*, odnosno prekomjerni turizam narušava kvalitetu života lokalnog stanovništva i

smanjuje kvalitetu doživljaja posjetitelja u određenoj destinaciji⁴⁹. Svojim negativnim utjecajima na okoliš predstavlja ozbiljan izazov za upravljanje turističkim destinacijama. Pojava masovnog turizma može se pripisati urbanizaciji koju prati gospodarski rast, kao i smanjenim troškovima putovanja i lakšoj dostupnosti destinacije.

Iz smjernica razvoja definiranih u Strategiji uočavaju se prioritete održivosti u hrvatskom turizmu koja zahtijeva razvoj turističkih proizvoda usmjerenih k zdravstvenom, wellness, lječilišnom turizmu i aktivnom odmoru. Razvoj takvih proizvoda treba biti usmjeren na stvaranje visokokvalitetnih usluga koje će valorizirati prirodne resurse, uključivati lokalnu zajednicu, te pridonijeti uravnoteženijem i cjelogodišnjem turizmu u Hrvatskoj.

6.3. Globalni trendovi

U kontekstu globalnih trendova, zdravstveni turizam prilagođava se potrebama suvremenih potrošača koji sve više preferiraju holistički pristup zdravlju i wellnessu. S obzirom na globalne promjene u turističkim preferencijama, novi potrošači u sektoru zdravstvenog turizma traže autentična, personalizirana iskustva koja integriraju zdravlje, kulturu i prirodu. Hrvatska ima značajan potencijal u ovom segmentu zahvaljujući svojoj bogatoj tradiciji korištenja ljekovitog bilja, kvalitetnim prirodnim resursima poput termalnih izvora i morskih aerosola. Globalni trendovi pokazuju sve veći interes za zdravlje, wellness i prevenciju bolesti, što je potaknuto porastom svijesti o zdravom životnom stilu i potrebi za oporavkom nakon pandemije. Demografske promjene poput starenja populacije u mnogim zemljama također stvaraju veću potražnju za medicinskim i wellness uslugama. Starija populacija traži specijalizirane tretmane i rehabilitaciju, što zdravstveni turizam može ponuditi. Rast zdravstvenog turizma potiče i tehnološki napredak u medicini, kao i sve bolja infrastruktura i usluge u destinacijama.

Zdravstvene usluge i zdravstveno-turistički proizvodi stoga se smatraju ključnim sektorima budućnosti. S obzirom na trendove u ponudi zdravstvenog turizma, očekuje se daljnja ekspanzija ovog sektora, pri čemu će nove mediteranske destinacije igrati

⁴⁹ World Tourism Organization (UNWTO); Centre of Expertise Leisure, Tourism & Hospitality; NHTV Breda University of Applied Sciences; and NHL Stenden University of Applied Sciences (2018).

sve značajniju ulogu. Istodobno, tradicionalni zdravstveno-turistički proizvodi i destinacije suočavaju se s mogućnošću stagnacije ili pada popularnosti, što ih potiče da se usmjere prema modernijim i komercijalnijim oblicima ponude, posebice wellness programima. Očekuje se da će novi proizvodi na tržištu obuhvaćati veći broj medicinskih tretmana, wellness programe i tretmane ljepote, te zabavne sadržaje u termalnim bazenima prilagođene cijeloj obitelji, a osobito djeci⁵⁰.

U sklopu zdravstvenog, posebni oblici turizma, kao što su ekoturizam, kulturni i gastronomski turizam, sve više dobivaju na važnosti. Hrvatska sa svojim zaštićenim prirodnim područjima, povijesnim lokalitetima i autentičnom gastronomijom, nudi širok spektar mogućnosti za posjetitelje koji traže više od klasičnog odmora. Ova integracija zdravlja, kulture i prirode odgovara na globalne trendove i zadovoljava rastuće potrebe potrošača za održivim i osvježenijim turističkim iskustvima.

⁵⁰ Kušen, E., Zdravstveni turizam, u: Hrvatski turizam: plavo-bijelo-zeleno, ur. Čorak, S., Mikačić, V., Institut za turizam, Zagreb, 2006., str 220.

Zaključak

Povijesni razvoj zdravstvenog turizma u europskim destinacijama svjedoči o dugotrajnom utjecaju prirodnih ljekovitih izvora na društvo, počevši od antičkih rimskih kupki koje su postavile temelje za suvremene prakse te istaknule važnost prirodnih izvora za liječenje i wellness.

U modernom kontekstu, zdravstveni turizam doživio je značajan razvoj u brojnim europskim destinacijama. Međunarodno poznata lječilišta kao što su Karlovy Vary, Vichy i Baden-Baden, postala su prestižna turistička odredišta zahvaljujući svojoj bogatoj povijesnoj baštini i visokokvalitetnim uslugama. Ove destinacije evoluirale su u elitne turističke centre, nudeći raznolike oblike zdravstvenog turizma koji zadovoljava nove potrebe potrošača. Ukupno gledajući, zdravstveni turizam u Europi kontinuirano se razvija kao odgovor na rastuću potražnju za zdravljem i wellnessom, čime se afirmira kao bitan segment globalne turističke industrije.

Ova povijesna perspektiva pokazuje kako su se zdravstvene i društvene potrebe kroz stoljeća prilagođavale i integrirale u turističke prakse, stvarajući bogatu i raznoliku ponudu zdravstvenog turizma koja danas privlači milijune posjetitelja diljem Europe. Razvoj zdravstvenog turizma ne samo da je obogatio turističku industriju već je i značajno pridonio očuvanju i valorizaciji kulturne i prirodne baštine europskih destinacija.

Literatura

1. Antiquitatem, <https://www.antiquitatem.com/en/spa-salutem-per-aquam-bath-thermae/>, pristupljeno 15. 6. 2024.
2. Bowden, W. (2018.) *The villas of the eastern Adriatic and Ionian coastlands*. In *The Roman villas in the Mediterranean Basin: Late Republic to late antiquity*, edited by A. Marzano and G. P. R. Metraux, G.P.R. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Čorak, S., Mikačić, V. (ur.) (2006). *Hrvatski turizam: plavo, bijelo, zeleno*. Zagreb. Institut za turizam, 215-225.
4. Dragičević, D., Paleka, H. (2019). *Health tourism market in Poland and Croatia – financial effects and potentials*, 219-232.
5. Geić, S., Geić, J. i Čmrlec, A. (2010). *Zdravstveni turizam egzistencijalna potreba u suvremenom društvu*. *Informatologia*, 43 (4), 317-324. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/63968>
6. Geić, S. (2011). *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Sveučilište u Splitu, str 235-242.
7. Gianfaldoni, S., Tchernev, G., Wollina, U., Roccia, M. G., Fioranelli, M., Gianfaldoni, R., & Lotti, T. (2017). *History of the Baths and Thermal Medicine*. *Open Access Macedonian Journal of Medical Sciences*, 5(4)
8. Gordon, B. M. (2012). *Reinventions of a spa town: the unique case of Vichy*. *Journal of Tourism History*, 4(1), 35–55
9. Gordon, B. (2003.) *The Mediterranean as a Tourist Destination from Classical Antiquity to Club Med*. *Mediterranean Studies*, 12 (1): 203–226.
10. Gračanin, M. (2010). *Wellness u zdravstvenom turizmu Hrvatske*. *Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu*, Vol. 1: 215-223
11. Gyr, U. (2010.) *The History of Tourism: Structures on the Path to Modernity*. Accessed on 29 June 2024, <http://ieg-ego.eu/en/threads/europe-on-the-road/the-history-of-tourism>. 34.
12. Kiss, Kornelia. (2015). *The challenges of developing health tourism in the Balkans*. *TOURISM* 63:(1) pp. 97-110. (2015). 63. 97-110.
13. Mainil, T., Eijgelaar, E., Klijs, J., Nawijn, J., Peeters, P. (2017). *Research for TRAN Committee – Health tourism in the EU: a general investigation*, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels

14. Ministarstvo zdravstva (2012). Nacionalnoj strategiji razvoja zdravstva Hrvatske 2012- 2020.
15. Mueller, H., & Kaufmann, E. L. (2001). *Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry*. *Journal of Vacation Marketing*, 7(1), 5–17.
16. Narodne novine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023_01_2_18.html (pristupljeno 22.7.2024.)
17. Nasa P, Jain R, Juneja D. (2021.) *Delphi methodology in healthcare research: How to decide its appropriateness*. *World J Methodol*. 11(4):116-129.
18. Rabić, B. *Selektivni oblici turizma*, Visoka turistička škola strukovnih studija, Čigoja, 2013. str. 102-108
19. Sanner, B., 2000. *Baden-Baden—a famous thermal spa with a long history*. *Geo-Heat Center (GHC) Bulletin*
20. Smolová, I. (2004). *Spa in the Czech Republic*. *Velký atlas světa: encyklopedie geografie: world geographic*, 2(31), 149–152.
21. Stancioiu, A., Botos, A. & Pargaru, I. (2013). *The Balkan balneotherapy product - an approach from the destination marketing perspective*. *Theoretical and Applied Economics*, XX, 10(587), 5-22.
22. Thpanorama, <https://hr.thpanorama.com/>, pristupljeno 16. 5. 2023
23. Institut za turizam, TOMAS Zdravstveni turizam 2018., <https://iztzg.hr/hr/projekti/tomas-istrazivanja/> (pristupljeno 21.7.2024.)
24. UNESCO, <https://www.greatspatownsofeurope.eu/the-great-spa-towns/what-is-the-great-spa-towns-of-europe> (pristupljeno 20. 7. 2024.)
25. Urošević, Nataša. (2020). *The spa and seaside resort in the development of Euro-Mediterranean travel and tourism – the case of Brijuni Islands*. *International Journal of Euro-Mediterranean Studies*. 1. 53-75.
26. Urošević, Nataša. (2021). *Brijuni kao model razvoja održivog kulturnog i zdravstvenog turizma*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, str. 50-55.
27. Urošević, Nataša; Afrić Rakitovac Kristina, *Održivi razvoj kontinentalne Hrvatske putem revitalizacije kulturne i turističke baštine povijesnih lječilišta*, u: Horvatin, Mirela, Nestić, Jasmina, Ožanić, Martina (ur). *Zbornik Održivost kulturne baštine*, HAZU, Zagreb, Velika Gorica 2022., str. 401-403.
28. Vukonić, B. i Čavlek, N. (2001): *Rječnik turizma*, Masmedia, Zagreb, str 76.

29. Vystouil, J., Šauer, M., & Bobková, M. (2017). *Spa, Spa Tourism and Wellness Tourism in the Czech Republic*. *Czech Journal of Tourism*, 6(1), 5–26.
30. Walton, J. K. (1997.) *The Seaside Resorts of Western Europe, 1750-1939*. In *Recreation and the Sea*, edited by. S. Fischer. Exeter: University of Exeter Press. 48-59.
31. World History, https://www.worldhistory.org/Roman_Baths/, pristupljeno 18. 5. 2023.
32. World Tourism Organization (UNWTO); Centre of Expertise Leisure, Tourism & Hospitality; NHTV Breda University of Applied Sciences; and NHL Stenden University of Applied Sciences (2018).

Popis slika i tablica

Slika 1 Prostorije u rimskim termama	7
Slika 2 Razglednica iz Brightona u periodu između 1883. i 1896.	12
Slika 3 Karlovy Vary (Karlsbad)	15
Slika 4 Veliki salon u termalnoj palači Vichy	18
Slika 5 Primarni motiv putovanja prema segmentima zdravstvenog turizma	30
Slika 6 Prioritetna područja za strateški cilj „Cjelogodišnji i regionalno uravnoteženiji turizam“	32
Tablica 1 Države i pripadajući spa gradovi uvršteni na UNESCO listu svjetske baštine	13
Tablica 2 SWOT analiza razvoja zdravstvenog turizma u Jugoistočnoj Europi	22
Tablica 3 SWOT analiza zdravstvenog turizma u Hrvatskoj	26

Sažetak

Rad istražuje kako se povijesna baština i prirodni resursi koriste u oblikovanju modernih wellness destinacija. Zdravstveni turizam ima dugu povijest, počevši od antičkih kupki koje su postavile temelje za suvremene prakse. Rimske kupke bile su centri terapijskog i društvenog života, naglašavajući važnost prirodnih izvora za liječenje i wellness. Ova praksa nastavila se kroz stoljeća, evoluirajući u različite oblike zdravstvenog turizma, uključujući balneologiju, termalne i mineralne kupke te moderne spa i wellness centre.

U kontekstu modernog turizma, međunarodna lječilišta poput onih u Češkoj, Vichyju i Baden-Badenu postala su značajna turistička odredišta, privlačeći posjetitelje svojim bogatim povijesnim naslijeđem i visokokvalitetnim uslugama. Ove destinacije razvile su se u elitne turističke centre, nudeći razne oblike zdravstvenog turizma koji zadovoljavaju potrebe suvremenog društva.

U mediteranskim lječilišnim destinacijama zdravstveni turizam igra ključnu ulogu u turističkoj ponudi kombinirajući prirodne resurse s kulturnim i povijesnim naslijeđem. Ukupno gledajući, zdravstveni turizam u Europi nastavlja se razvijati kao odgovor na rastuću potražnju za zdravljem i wellnessom, čime se afirmira kao bitan segment globalne turističke industrije.

Ključne riječi: zdravstveni turizam, lječilišta, povijesni razvoj, termalne vode, toplice, globalni trendovi

Abstract

This paper explores how historical heritage and natural resources shape modern wellness destinations. Health tourism has a long history, starting with ancient baths that laid the foundations for contemporary practices. Roman baths were centers of therapeutic and social life, emphasizing the importance of natural sources for healing and wellness. This practice continued through the centuries, evolving into various forms of health tourism, including balneology, thermal and mineral baths, and modern spa and wellness centers.

In modern tourism, international spas such as those in the Czech Republic, Vichy, and Baden-Baden have become significant tourist destinations, attracting visitors with their rich historical heritage and high-quality services. These destinations have developed into elite tourist centers, offering various forms of health tourism that meet the needs of contemporary society.

In Mediterranean spa destinations, health tourism plays a key role in the tourism supply by combining natural resources with cultural and historical heritage. Overall, health tourism in Europe continues to develop in response to the growing demand for health and wellness, establishing itself as an essential segment of the global tourism industry.

Key words: health tourism, spas, historical development, thermal waters, hot springs, global trends